

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.1.4>
УДК 316.77:07]:159.955

Олександр Курбан

Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-3937-7441>
o.kurban@kubg.edu.ua

ПРОБЛЕМА КРИТИЧНОСТІ МИСЛЕННЯ ПРИ СПОЖИВАННІ МЕДІАКОНТЕНТУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Статтю присвячено проблемі споживання контенту в сучасних медіа в контексті розвитку критичності мислення, базовими частинами якої є медіаграмотність та інформаційна стійкість. Актуальність дослідження полягає в нинішній наявності серйозних викликів для українського медіаполя та інформаційного поля, що виникли внаслідок гібридної геополітичної агресії, якої Україна зазнала з боку Російської Федерації. Предметом розгляду в представленому дослідженні є критичне мислення та навички протистояння маніпуляціям у медіа у військовослужбовців Збройних сил України. Метою дослідження виступає кількісна оцінка рівня критичного мислення в представників цільової групи та виявлення конкретних проблемних питань у цьому контексті. Для досягнення зазначеної мети було використано такі загальнонаукові методи, як аналіз, порівняння та спостереження, а основним прикладним дослідженням було соціологічне опитування (анкетування).

Результати дослідження свідчать про те, що представники цільової групи як основні джерела інформації використовують соціальні мережі (79,8 %), інтернет-ЗМІ (61,5 %) та месенджери (46,8 %). Переважна більшість опитаних при споживанні медіаконтенту користуються українською мовою — 70 %, для 22 % мова виявилася не принциповою, а 8 % визнали, що їм зручнішою є російська мова. Було з'ясовано, що представники цільової групи частіше обирали візуальні форми медіаконтенту (відео, інфографіку, фото), ніж тексти. На жаль, дослідження виявило факти низького рівня критичності мислення: лише 53,7 % опитаних зазначили, що перевіряють інформацію, отриману з медіа, в альтернативних джерелах. 45,1 % респондентів уважали, що ніколи не були об'єктом медіаманіпуляцій, при цьому фактично саме на них у першу чергу спрямовується пропаганда з боку відповідних структур РФ. Ці та інші наведені в статті результати опитування засвідчили низький рівень критичності мислення і медіаграмотності та інформаційної стійкості військовослужбовців ЗСУ. Зазначена обставина є передумовою для необхідності подальшого вдосконалення процесів управління інформаційними процесами в українських медіа для ЗСУ, якісного поліпшення та збільшення кількості виробництва відповідного медіаконтенту, а також проведення системних навчань для представників цільових груп із питань медіаграмотності та інформаційної стійкості.

Ключові слова: медіа; медіаконтент; критичність мислення; медіаграмотність; інформаційна стійкість; інформаційна безпека; інформаційне поле; інформаційна війна.

Критичність мислення — це одна з найважливіших властивостей людини в процесі пізнання навколишнього середовища. Вона дає можливість легко знаходити та перевіряти життєво необхідну інформацію, перш за все в медіа, шукати варіанти вирішення тих чи тих проблем. Ця властивість притаманна інтелектуально незалежним людям, якими дуже важко маніпулювати. Люди, що мають такі навички, можуть боротися із сумнівами, належним чином формулювати запитання та власні думки, можуть прораховувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами та вчинками, будувати власну доказову базу (Що таке критичне мислення, 2020).

Особливого значення вміння мислити критично набуває в епоху панування соціальних медіа та об'єднання локальних національних інформаційних полів у глобальні. Великі обсяги інформації, які містяться в мережі Інтернет, швидко примножуються. Серед різноманітного медіаконтенту

є багато сумнівних або відверто неправдивих повідомлень. На жаль, не завжди люди мають доступ до перевірених джерел або можливість перевірити інформацію в автоматизованому режимі.

Зазначені вище аспекти є особливо важливими сьогодні для українського суспільства, яке внаслідок гібридної геополітичної агресії з боку Російської Федерації опинилося під серйозною загрозою втрати контролю над власним інформаційним полем.

Гібридні атаки в інформаційній площині здійснюються і через традиційні медіа (телебачення, пресу, радіо), і через соціальні онлайн-мережі. Якщо боротися із ворожою пропагандою у звичайних ЗМІ доволі просто за допомогою відповідних положень національного законодавства, шляхом певних заборон, то з інформаційними атаками в соціальних медіа традиційні методи боротьби не дають результатів. У такому разі необхідно шукати інші засоби, передусім працювати

на випередження, формуючи відповідний рівень критичного мислення в суспільстві.

Для реалізації визначених завдань провідне значення має досконале знання та розуміння процесів, що відбуваються в межах національного інформаційного поля. Серед іншого важливо знати, як реагує індивідуум на будь-які прояви інформаційних агресій і як він сприймає різні джерела інформації.

Зважаючи на актуальність порушеної теми, основною метою статті є дослідження проблеми стійкості інформаційного поля України, що втілюється в рівні критичності мислення її громадян.

Представлена мета реалізуватиметься шляхом розв'язання таких завдань:

1. Розглянути наявні дослідження проблеми критичності мислення в українському суспільстві.
2. Проаналізувати результати соціологічного опитування, що є основою статті.
3. Розробити рекомендації щодо здійснення подальших кроків із вирішення визначеної проблеми.

Методологічною базою представлено в статті дослідження є такі загальнонаукові методи, як аналіз, порівняння та спостереження, а основним методом практичного дослідження стало соціологічне опитування (анкетування).

Питання дослідження процесів формування критичного мислення є одним із ключових у сучасних психологічній і педагогічній науках. Зокрема це стосується проблематики сприйняття нової інформації через візуальні засоби комунікації, перш за все тексти. У цьому плані важливіми були дослідження Д. Курланд, К. Мередід та С. Уолтер. Також принципове значення має вивчення безпосередніх алгоритмів формування механізмів критичного мислення, які представили у своїх роботах Н. Дауд, Ф. Станкато, С. Терно.

В українській науковій теорії та практиці критичне мислення сьогодні розглядається переважно в контексті розбудови ефективної системи національної інформаційної безпеки. Зокрема цьому присвячуються розробки Інституту стратегічних досліджень. У роботах експертів цього інституту Д. Дубова, О. Власюка, С. Кононенка, В. Горбуліна, О. Ляшенко зазначена проблематика висвітлюється на високому академічному рівні (Власюк, 2016, 2017; Горбулін, 2017).

На думку сучасних українських дослідників, критичність мислення має такі базові характеристики, як рефлексивність, самостійність, дисциплінованість, осмисленість, урахування думки оточуючих, самокритичність (Громова, 2015, с. 81). Н. Громова причинами недостатнього рівня критичності в суспільстві називає внутрішні індивідуальні особливості або недостатність спеціальних знань і досвіду критичного осмислення інформації (2015, с. 82).

На практиці вивчення проблем критичності мислення, зокрема в контексті інформаційної безпеки, досліджується сьогодні в цільових проєктах.

Серед найбільш актуальних — дослідження 2018 року, яке проводили експерти Міжнародної фундації «Міжнародний центр безпеки та оборони» (Естонія) в межах проєкту «Стійка Україна: підтримка громадянським суспільством зміцнення національної стійкості та безпеки в Україні» (Теперик, 2018).

Це дослідження виявило, що відсутність достатнього рівня критичності та стійкості мислення в українському суспільстві є наслідком кількох суспільних розривів мислення, а саме в цінностях, цілях, можливостях, мотивації (Теперик, 2018, с. 11–16).

З погляду функціональних ознак людської діяльності критичне мислення можна визначити як «вміння активно, творчо, індивідуально сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різносторонньо аналізувати інформацію, мати особисту, незалежну думку та вміння коректно її відстоювати, уміння застосовувати здобуті знання на практиці» (Лопатюк, 2018, с. 141).

Уміння критично мислити є однією з ключових умов інтелектуального розвитку індивідуума та важливим складником розвитку суспільства. В умовах інформаційних загроз така здатність дає людині значні переваги в протистояннях із противником, особливо коли мова йде про високотехнологічні процеси: не маючи критичного мислення, дуже важко протистояти фейкам і дипфейкам, методам соціальної інженерії і глибоким психоманіпуляціям, що використовують механізми нейрокомунікацій у сучасних медіа.

У форматі теоретико-методологічних досліджень поняття «критичне мислення» належить до сфери психології і є складником «мислення», що розглядається як «один з вищих проявів психічного, процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненням і опосередкованим відображенням дійсності» (Шапар, 2007, с. 252).

У прикладній психології критичне мислення визначається як «якість, яка виявляється в здатності людини реально оцінювати власні й чужі думки, виявляти в них сильні й слабкі сторони, здатності переглядати теорії, які вже склалися, змінювати їх, якщо вони вступають у суперечність із новими даними науки, суспільного життя, практики» (Приходько, 2013, с. 96).

Критичність мислення в сучасній психологічній науці також розглядається як індивідуальна здатність пізнавальної діяльності людини (Степанов, 2006, с. 200). На думку психологів, людина, якій властива критичність мислення, «суворо оцінює свої і чужі думки, виявляє в них недоліки і сильні сторони, не приймає за істину здогадки, а піддає їх аналізу і перевірці» (Степанов, 2006, с. 201).

У контексті практики сучасної інформаційної та медіабезпеки критичне мислення визначається як складний рефлексивний процес, у форматі

якого відбувається сприйняття певної дійсності. Причому цей процес передбачає здійснення синтезу, аналізу оцінки механізмів функціонування медіа в соціумі (Попова, 2016, с. 212). За допомогою критичного мислення сучасна людина досліджує медіатексти, що інтегруються з аудіовізуальним зображенням, віртуальним експериментуванням, логічним та інтуїтивним прогнозуванням (Попова, 2016, с. 213).

Головною умовою наявності критичного мислення в людини є певна компетентність або впевненість у своїх поглядах, що визначається сьогодні як медіаграмотність та інформаційна стійкість.

У науковій термінології поняттю «медіаграмотність» найкраще відповідає визначення медіакомпетентності особистості — це «сукупність мотивів, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, контактний, інформаційний, перцептивний, інтерпретаційний, оцінний, практико-операційний, діяльнісний, креативний), які сприяють вибору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню й передаванню медіатекстів у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі» (Попова, 2016, с. 220–221).

Поняття інформаційної стійкості необхідно розглянути у двох площинах — загальному концептуальному та прикладному розумінні. У першому випадку воно може бути ідентифіковане як «здатність інформаційної системи до збереження суттєво важливих параметрів власного функціонування та розвитку» (Попова, 2016, с. 155), а в другому — як відповідна здатність реагувати та відновлюватися після впливу загроз інформаційній безпеці й належним чином адаптуватися до змін в інформаційному просторі, реалізуючи мету свого функціонування (Гришук, 2019, с. 88). Також важливою частиною поняття «інформаційна стійкість» є інформаційна впевненість, що передбачає певні гарантії надійності, безпечності, точності та доступності зберігання інформації (Компанцева, 2019, с. 88).

Як свідчить аналіз попередніх досліджень, у контексті порушеної в статті проблематики переважна більшість українських дослідників аналізували передусім загальні суспільні аспекти, майже не торкаючись ролі та значення особистості. Утім без розуміння саме особистої мотивації вирішити таке питання неможливо. І тому представлена стаття орієнтована на висвітлення та інтерпретацію дослідження, спрямованого на вивчення персональних чинників та мотивації представників цільових груп у випадках застосування критичного мислення.

Для оцінки рівня інформаційної стійкості громадян України перед деструктивним зовнішнім впливом аналітична група Центру протидії

інформаційним агресіям «AM&PM» (Військовий ін-т, Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка), у межах міжнародного проекту протидії російській інформаційній агресії «Peer to Peer», підготувала соціологічне дослідження*. Дослідження проводилося в період із 1 по 5 жовтня 2020 року шляхом онлайн-опитування через гугл-анкету. Загалом в опитуванні взяли участь 410 осіб, із них — 319 військовослужбовців (діючі офіцери, офіцери запасу, курсанти, військовослужбовці за контрактом і військовослужбовці строкової служби). Респонденти є представниками різних вікових груп (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Зазначена цільова група була обрана не випадково, адже саме представники силових структур, і передусім військовослужбовці Збройних сил України, є сьогодні об'єктами активних інформаційних атак з боку РФ, тож від їхньої впевненості у власній правоті та від патріотичних настроїв залежить доля всієї країни. Основа цієї впевненості та патріотизму — уміння критично мислити, володіння навичками перевірки інформації, медіаграмотність та інформаційна стійкість.

Згідно з матеріалами проведеного дослідження, основними джерелами інформації для респондентів виявилися такі: соціальні мережі — 79,8 %; інтернет-ЗМІ — 61,5 %; месенджери — 46,8 % (рис. 1). Перевіреною часом та універсальним джерелом отримання актуальних новин також є контакти з друзями, членами родини, колегами, саме цьому джерелу інформації віддають перевагу 26,6 % респондентів (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

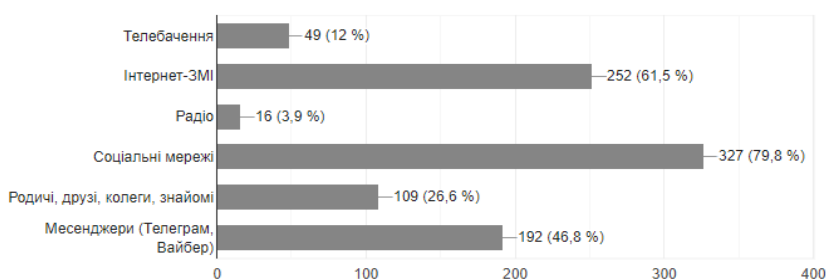

Рис. 1. Оцінка ефективності джерел інформації

Традиційні медіа — телебачення та радіо — виявилися менш популярними в якості основних джерел інформації для респондентів, вони становили відповідно — 12 % та 3,9 % (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Наведені дані свідчать про те, що саме персоналіфікація інформації (автор повідомлення — знайома людина) та отримання її через індивідуальні й персоналізовані канали комунікації (месенджери, соцмережі) є сьогодні найбільш дієвим засобом розбудови інформаційних онлайн- та офлайн-мереж. Саме тому дуже популярними

* Автор цієї статті був керівником групи, що проводила дослідження, у статусі офіційного ментора проекту.

є чати та канали в мережах Telegram, Viber, WhatsApp. Також важливе значення мають такі швидкісні канали поширення інформації, як Twitter, Facebook, Instagram.

Зазначені вище обставини підводять до висновку про необхідність, на рівні відповідних структур ЗСУ (інформаційних центрів і пресслужб), створення нових або популяризації наявних серед військовослужбовців, чітко ідентифікованих (персональних або організаційних) каналів, які поширюють актуальну та перевірену інформацію. Також суттєвого значення набуває роль мережеских лідерів громадської думки — блогерів, які певною мірою формують актуальні тренди та координують інформаційні процеси.

Важливим показником стійкості та адаптивності до критичних ситуацій у медіа є показники кількості часу, який людина проводить у мережі Інтернет. За результатами представлених досліджень для військовослужбовців ЗСУ мають місце середні показники — від 3 до 8 годин на одну особу. В окремих випадках доходить до 12 годин (рис. 2.) (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Рис. 2. Показники часу присутності в мережі Інтернет

Наведені дані в цілому вкладаються в норму стандартів охорони праці в Україні щодо роботи за комп'ютером, яка визначається в межах 4 годин (безперервно) (Охорона праці при роботі з комп'ютером, 2016). Зрозуміло, що є певні винятки, пов'язані зі специфікою діяльності, але такі показники, як свідчить дослідження, не входять за межі 10 %.

Зважаючи на те, що Інтернет є сьогодні провідним джерелом новин і корисної інформації для учасників опитування, було визначено найбільш популярні українські сайти новин. Такими виявилися українські інформаційні агенції «Укрінформ» та «УНІАН», онлайн-ЗМІ «Українська правда» та «Тиждень». Також значною популярністю в соціальних онлайн-мережах користуються ресурси (групи, пабліки, сторінки), назви яких починаються зі слів «Підслухано в...», «Типовий...», «Оперативний...» та різноманітні розважальні онлайн-майданчики. Значна частина опитаних повідомили, що отримують новини з регіональних медіа — 22 %. Позитивним моментом став такий факт: лише 4,6 % опитаних визначили основним джерелом інформації російські ЗМІ (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Ці вподобання представників цільової групи дослідження свідчать про необхідність виходу інформаційної політики ЗСУ за межі відомчих ЗМІ (Армія FM, АрміяINFORM, програми Центральної телерадіостудії ЗСУ) та власних мережеских сторінок (військових частин, командувань, державних організацій) і початок активної та системної співпраці із цивільними ресурсами й тематичними мережескими групами, а також із провідними цивільними блогерами.

Дослідження виявило певний позитивний факт: 91 % опитаних користуються українськими ресурсами новин. Водночас тривожною є та обставина, що більшість опитаних не перевіряють походження джерел інформації, зареєстрованих в українській зоні мережі Інтернет. Показником інкорпорування громадян України в глобальний інформаційний простір є те, що значна частина опитаних обирають інформаційні джерела англійською мовою (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

У розрізі мови 70 % опитаних зазначили, що їм зручніше споживати медіаконтент українською мовою, для 22 % — не принципово, якою мовою, а 8 % обрали російську мову як найзручнішу для себе. Такі мовні показники є позитивними, зокрема щодо невеликого відсотка користувачів, які визначили російську своєю основною. Адже переважна більшість матеріалів, що можна визначити як фейкові, поширюються саме російською мовою (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Аналіз популярності соціальних мереж виявив високий рівень використання Instagram — 86,8 %, а також Facebook — 69,8 %. Twitter і TikTok теж присутні в інформаційному полі українських військовослужбовців, утім із незначним показником популярності — до 10 %. На жаль, маємо констатувати, що російською соціальною мережею ВКонтакте, забороненою через поширення антиукраїнських фейків і дезінформації, досі продовжують користуватися 2,7 % учасників опитування (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Серед найулюбленіших видів контенту визначено перш за все візуальні — відеоролики, фото, інфографіку, менш популярними є тематичні статті та тексти новин.

Такий розподіл уподобань респондентів щодо соціальних онлайн-мереж переважно свідчить про необхідність чіткої сегментації медіаконтенту на два види — для представників «кліпового» та «книжкового» мислення. Кожна з цих соцмереж є нішевою із відповідною мовою спілкування та структурою побудови контенту. Для Instagram більш доречними будуть відеоматеріали та фото. Для Facebook — змістовні ліди до постів, інфографіка, лонгріди, лайфхаки та змістовна аналітика.

Ключовим питанням дослідження стало з'ясування рівня довіри до інформаційних повідомлень. Фактично всі респонденти наголосили на

тому, що перевіряють лише ту інформацію, у якій сумніваються. Якщо ж новина має вигляд достовірної, лише 53,7 % респондентів перевіряють її в інших джерелах (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Було з'ясовано, що 46,4 % опитаних, на їхню думку, майже ніколи чи дуже рідко мали справу з випадками деструктивної пропаганди та дезінформації. При цьому 45,1 % узагалі не відчували стану, коли вони були або могли бути об'єктом маніпуляції після отримання новин у медіа, що свідчить про низьку критичність при роботі з неперевіреною інформацією (рис. 3) (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

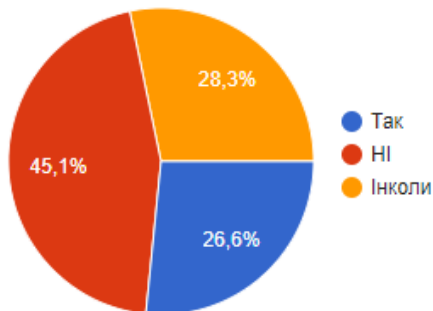

Рис. 3. Показники взаємодії з дезінформацією

Така довірливість і некритичність у споживанні інформації є дуже небезпечною тенденцією, адже сьогодні не тільки сумнівні та сторонні джерела інформації можуть породжувати фейки. Факти свідчать, що навіть офіційні джерела — відомчі ЗМІ та мережеві майданчики військових підрозділів — іноді мимоволі поширюють неперевірену інформацію.

Тривожною ознакою є й той факт, що за результатами опитування 96,8 % респондентів не мають чітко визначеного, перевіреного списку джерел для регулярного отримання новин. Обираючи такі джерела ситуативно, опитувані основну увагу зосереджують на змісті повідомлення та захоплюються яскравістю контенту. При цьому автор повідомлення та власник інформаційного носія принципового значення не мають (рис. 4) (Інформаційне поле військовослужбовців ЗСУ, 2020).

Для військовослужбовців, особливо в зоні бойових дій (на території ООС), така легковажність може коштувати життя та ставить під загрозу

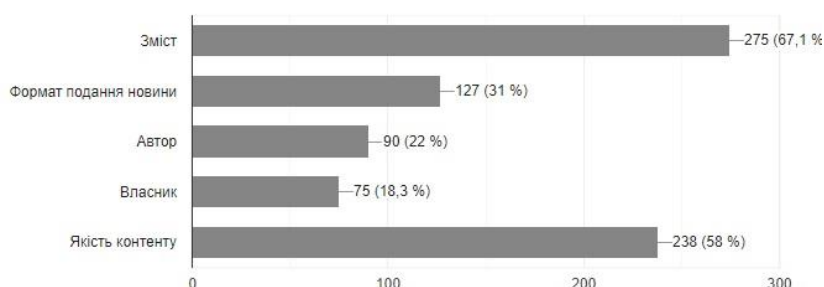

Рис. 4. Основні маркери достовірності в новинах

виконання бойових завдань. Передовсім це впливає на інформаційну стійкість і впевненість у тому, які цінності вони захищають, перебуваючи на бойовому чергуванні.

Отримані в результаті представленого в статті опитування показники свідчать про достатньо слабкий рівень критичності мислення серед дослідженої цільової групи — військовослужбовців і працівників ЗСУ. Така тенденція є загрозливою, бо саме від цієї частини нашого суспільства залежать безпека та спокій країни, її незалежність. Для розв'язання цієї проблеми необхідні комплексні рішення, що передбачають декілька напрямків роботи.

Спочатку необхідно розбудувати ефективну систему управління інформаційними процесами та запровадити механізми прийняття рішень щодо поширення оперативної інформації у відомчих ЗМІ й на відповідних мережевих майданчиках. На жаль, наявна в Збройних силах України система дуже громіздка та неефективна. Іноді від моменту події до офіційного повідомлення в медіа може пройти кілька днів, хоча деякі речі потребують негайного реагування. У цій ситуації Україна тотально програє противнику, який зазвичай першим подає свою версію подій, яка стає загальноновизнаною.

Також необхідно запровадити обов'язкову практику загальної та багаторівневої підготовки всіх військовослужбовців і працівників ЗСУ з питань інформаційної безпеки, формування інформаційної стійкості та критичності мислення, відповідно до статусу й посадових обов'язків.

Особливо принциповим є виготовлення якісного інформаційного продукту, спрямованого на об'єктивне та повне висвітлення діяльності ЗСУ й усіх дотичних структур і організацій. Цей контент має бути візуалізований із відповідними інформаційними послугами та орієнтацією на конкретні цільові групи.

Крім того, корисною буде активна співпраця військових структур із незалежними інформаційно-аналітичними центрами, які діють на території України та в країнах-партнерах. Альтернативна і незаангажована позиція може допомогти у вирішенні багатьох суперечливих питань, дасть додаткову ресурсну базу при здійсненні профільними інформаційними структурами ЗСУ відповідної моніторингової діяльності.

Принциповим також є розширення співпраці ЗСУ з українськими та світовими ЗМІ, зокрема щодо оперативного представлення офіційної позиції Міністерства оборони, Генерального штабу й інших профільних організацій.

За умови розбудови саме такого інформаційного менеджменту ми зможемо реально й адекватно реагувати на всі сучасні інформаційні виклики та загрози.

Підбиваючи підсумки проведеного в статті дослідження, варто наголосити на важливості подальшого системного вивчення проблематики розвитку критичного мислення в сучасному українському суспільстві. Протягом XX та XXI століть це питання активно аналізувалося в роботах іноземних (Д. Курланд, К. Мередід та С. Уолтер, Н. Дауд, Ф. Станкато, С. Терно) і вітчизняних дослідників (Д. Дубов, О. Власюк, С. Кононенко, В. Горбулін, О. Ляшенко). Особливої актуальності ця проблематика набула в наш час, у зв'язку з поширенням такого явища, як геополітичні гібридні конфлікти, важливим складником яких є інформаційна війна, а значить, і питання інформаційної стійкості та медіаграмотності як елементи критичного мислення.

Аналіз відповідей респондентів — військово-службовців ЗСУ засвідчив їхній помітно низький рівень готовності до відсічі зовнішніх інформаційних атак, передусім із боку РФ. Слабка критичність мислення та незнання елементарних правил інформаційної гігієни на практиці призводять до значних репутаційних втрат військових структур і дезорієнтації населення в питаннях національної безпеки. Такий стан речей є абсолютно неприпустимим, потрібні серйозні висновки щодо ефективності інформаційного менеджменту, а також поглиблення подальшої роботи в цьому напрямку. Зокрема, це стосується розбудови ефективної системи управління інформаційними процесами, профільної тренінгової підготовки, створення якісного інформаційного контенту для військових і цивільних ЗМІ, залучення до співпраці незалежних інформаційно-аналітичних центрів, поглиблення співпраці з іноземними ЗМІ. Також необхідно наголосити на потребі подальшого вивчення порушеного в статті питання в межах профільних наукових досліджень, які формуватимуть теоретико-методологічну базу й здійснюватимуть регулярний зріз ситуативних показників.

Покликання

- Власюк, О. (2017). *Кремлівська агресія проти України*. Національний інститут стратегічних досліджень.
- Власюк, О. (2016). *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*. Національний інститут стратегічних досліджень.
- Горбулін, В. (2017). *Світова гібридна війна: український фронт*. Національний інститут стратегічних досліджень.
- Гришук, Р., Молодецька, К. (2019). Підвищення інформаційної стійкості віртуальних спільнот у соціальних інтернет-сервісах. У *Information, Communication, Society 2019: матеріали 8-ї Міжнародної наукової конференції ІКС-2019* (с. 88–89). <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/48364>
- Громова, Н. (2015). Психологічні особливості установки на критичне мислення. *Актуальні проблеми психології*, 10(27), 79–88. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v10/i27/9.pdf>
- Інформаційне поле військовослужбовців ЗС України: сучасна специфіка та проблематика (23.10.2020). *АрміяINFORM*. <https://armyinform.com.ua/2020/10/informacijne-pole-vijskovosluzhbovcziv-zs-ukrayiny-suchasna-specyfyka-ta-problematyka>
- Компанцева, Л. (2019). *Базові поняття стратегічних комунікацій: стандарти на основі документів НАТО (англо-український та українсько-англійський словник)*. Національна академія СБУ.

- Лопатюк, О. (2018). Розвиток критичного мислення майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у фаховій підготовці. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 64, 141–144. http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23991/1/Lopatiuk_O_V.pdf
- Охорона праці при роботі з комп'ютером: роз'яснює Держпраці (09.07.2016). *Дебет-кредит*. <https://news.dtkk.ua/labor/labor-relations/39447>
- Попова, Т., Ліпкан, В. (2016). *Стратегічні комунікації*. ФОП Ліпкан.
- Приходько, Ю., Юрченко, В. (2012). *Психологічний словник-довідник*. Каравела.
- Степанов, О. (2006). *Психологічна енциклопедія*. Академвидав.
- Теперик, Д. (2018). Стійка Україна: держава, громадянське суспільство та національна безпека (звіт). *Стійка Україна*. https://uploads.icds.ee/ICDS_Звіт_Стійка_Україна-держава_громадянське_суспільство_та_національна_безпека_квітень_2018_p.pdf
- Шапар, В. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Прапор.
- Що таке критичне мислення і для чого воно потрібно? (2020). *Освітня платформа «Критичне мислення»*. <https://www.criticalthinking.expert/shho-take-krytychne-myslennya/shho-take-kritichne-mislennya/>

References (translated and transliterated)

- Horbulin, V. (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front [World hybrid war: Ukrainian front]*. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen.
- Hromova, N. (2015). Psykholohichni osoblyvosti ustanovky na krytychne myslennia [Psychological features of the attitude to critical thinking]. *Aktualni problemy psykholohii*, 10(27), 79–88. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v10/i27/9.pdf>
- Hryshchuk, R., Molodetska, K. (2019). Pidvyshchennia informatsiinoi stiiikosti virtualnykh spilnot u sotsialnykh internet-servisakh [Improving the information stability of virtual communities in social Internet services]. In *Information, Communication, Society 2019: proceedings of the 8th International Academic Conference ICS-2019* (pp. 88–89). <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/48364>
- Informatsiine pole viiskovosluzhbovcziv ZS Ukrainy: suchasna spetsyfyka ta problematyka (23.10.2020) [Information field of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: modern specifics and issues]. *ArmiiaINFORM*. <https://armyinform.com.ua/2020/10/informacijne-pole-vijskovosluzhbovcziv-zs-ukrayiny-suchasna-specyfyka-ta-problematyka>
- Kompantseva, L. (2019). *Bazovi poniattia stratehichnykh komunikatsii: standarty na osnovi dokumentiv NATO (anhlo-ukrainskyi ta ukrainsko-anhliiskyi slovnyk) [Basic concepts of strategic communications: standards based on NATO documents (English-Ukrainian and Ukrainian-English dictionaries)]*. Natsionalna akademiia SBU.
- Lopatiuk, O. (2018). Rozvytok krytychnoho myslennia maibutnykh dyspetcheriv upravlinnia povitrianyim rukhom u fakhovii pidhotovtsi [Development of critical thinking of future air traffic controllers in professional training]. *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 64, 141–144. http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23991/1/Lopatiuk_O_V.pdf
- Okhorona pratsi pry roboti z kompiuterom: roziasniuie Derzhpratsi (09.07.2016) [Occupational safety when working with a computer: explains the State Labor Office]. *Debet-kredyt*. <https://news.dtkk.ua/labor/labor-relations/39447>
- Popova, T., Lipkan, V. (2016). *Stratehichni komunikatsii [Strategical communications]*. FOP Lipkan.
- Prykhodko, Yu., Yurchenko, V. (2012). *Psykholohichniy slovnyk-dovidnyk [Psychological dictionary – reference book]*. Karavela.
- Shapar, V. (2007). *Suchasnyi tлумачnyi psykholohichniy slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]*. Prapor.
- Shcho take krytychne myslennia i dlia choho vono potrebno? (2020) [What is critical thinking and what is it for?]. *Osvitnia platforma "Krytychne myslennia"*. <https://www.criticalthinking.expert/shho-take-krytychne-myslennya/shho-take-kritichne-mislennya/>
- Stepanov, O. (2006). *Psykholohichna entsyklopediia [Psychological encyclopedia]*. Akademydav.

Терерык, D. (2018). *Stiika Ukraina: derzhava, hromadianske suspilstvo ta natsionalna bezpeka (zvit)* [Sustainable Ukraine: State, Civil Society and National Security (report)]. *Stiika Ukraina*. https://uploads.icds.ee/ICDS_Звіт_Стійка_Україна-держава_громадянське_суспільство_та_національна_безпека_квітень_2018_p.pdf

Vlasiuk, O. (2016). *Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnurishnoi polityky* [National security of Ukraine: evolution of domestic policy problems]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen.

Vlasiuk, O. (2017). *Kremlivska ahresiia proty Ukrainy* [Kremlin aggression against Ukraine]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen.

Oleksandr Kurban

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

THE PROBLEM OF CRITICAL THINKING DURING MEDIA CONTENT CONSUMPTION IN THE CONDITIONS OF AN INFORMATION WAR

The article is devoted to the problem of content consumption in modern media, in the context of the development of critical thinking, the basic components of which are media literacy and information stability. The urgency of the study lies in the fact that today there are serious threats for the Ukrainian media and information fields, which arose as a result of the hybrid geopolitical aggression that Ukraine has suffered from, from the Russian Federation. The subject of the presented research is critical thinking and the skills of resisting manipulations in the media in the servicemen of the Ukraine Army. The purpose of the study presented in this article is to quantify the level of critical thinking in the target group and identify specific issues in this context. To achieve this goal, such general scientific methods as analysis, comparison and observation were used, and the main applied research was a sociological survey (questionnaire).

The results of the study show that the main sources of information for the representatives of the target group are social networks (79.8 %), online media (61.5 %), and messengers (46.8 %). The vast majority of respondents (70 %) used Ukrainian when consuming media content, 22 % of them used no language, and 8 % admitted that they prefer Russian. It was found that the target group chose more visual forms (video, infographics, photos) than texts as the media content format. Unfortunately, the study revealed low levels of critical thinking, as only 53.7 % said they would check information obtained from the media in alternative sources. 45.1 % of respondents believed that they had never been the object of media manipulation, while in fact the propaganda of the relevant structures of the Russian Federation is primarily aimed at them. The results of the study show that the representatives of the target group have a very serious problem with critical thinking, the level of media literacy and information stability. This circumstance is a prerequisite for the need to further improve the management of information processes in the Ukrainian media for the Armed Forces, qualitatively improve and increase the production of relevant media content, as conducting systematic training for target groups on media literacy and information sustainability.

Keywords: media; media content; criticality of thought; media literacy; information stability; information security; information field; information war.

Стаття надійшла до редколегії 31.01.2022